LUND UNIVERSITY

Bokhandelsdrömmar. Ideal och verklighet i svensk bokhandel

Steiner, Ann

Published in:
Spänning och nyfikenhet

2016

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Steiner, A. (2016). Bokhandelsdrömmar. Ideal och verklighet i svensk bokhandel. I G. Furuland, A. Hedberg, J. Määttä, P. Söderlund, & Å. Warnqvist (Red.), *Spänning och nyfikenhet: Festskrift till Johan Svedjedal* (s. 444–456). Gidlunds förlag.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Ann Steiner

BOKHANDELSDRÖMMAR
Ideal och verklighet i svensk bokhandel

Bokhandelsdrömmar är fyllda av böcker, kultur, dofter, atmosfär och känslor. Att vistas i en fin, välsorterad och personlig bokhandel är något att njuta av. Mina egna favoritbokhandlar är kopplade till upplevelser av att ha vistats där ofta och länge: Gleerups i Lund, Hedengrens i Stockholm, Blackwell's i Oxford, Waterstones i Cork, men också några mindre självklara, som studentbokhandeln i Santa Cruz, Kalifornien, där jag tillbringade en del av min doktorandtid och Bokvaruhuset Österlen i Simrishamn, där många av barndomens böcker köptes.

Att tycka om att vistas i en välsorterad bokhandel är jag inte ensam om. Bokhandelsdrömmar handlar om fantastiska bokaffärer och är ett återkommande tema i tidningar, reseguider, på nätet och inte minst i många skönlitterära verk. Från senare år bland annat Laurence Cossés *Drömbokhandeln* (2009, sv. övers. 2012), Katarina Bivalds *Läsarna i Broken Wheel rekommenderar* (2013), Deborah Meylers *The Bookstore* (2013), Nina Georges *Den lilla bokhandeln i Paris* (2013, sv. övers. 2016), men även fortfarande populära verk som Carlos Ruiz Zafóns *Vindens skugga* (2001, sv. övers. 2005) och en klassiker som Penelope Fitzgeralds fina men vemodiga *The Bookshop* (1978).

Att bokhandeln kan vara ett resmål är tydligt i en artikel i *The Guardian* över de bästa butikerna i världen. Där finns udda och personliga bokhandlar som Acqua Alta i Venedig, Wild Rumpus i Minneapolis, Minnesota, där böckerna delar plats med (levande) smådjur, och Word on the Water, en bokhandel på en pråm i Regent's Canal, London. Men också mer givet El Ateneo, Buenos Aires, för dess fantastiska arkitektur, och den kanske mest hyllade klassikern, Shakespeare & Company i Paris.[1] Under Bok & Bibliotek

2015 publicerade också *Dagens Nyheter* ett reportage om olika boktempel där bibliotek som det franska nationalbiblioteket, Bibliothèque François-Mitterand, samsas med en bokhandel som Foyles i London och den ovan nämna Ateneo.[2] Den fina bokhandeln har också sina utnämningar: årets amerikanska bokhandel 2015 blev Books & Books i Miami, Florida, en gigantisk oberoende bokhandel.[3]

Men drömmar om den fina bokhandeln möter också verkligheten, och på ett seminarium under rubriken »Framtidens bokhandel« i samband med Bok & Bibliotek 2011 var flera internationella talare inne på att bokhandeln måste förnya sig för att överleva konkurrensen från e-böcker och internetförsäljning. Ett av de mer intressanta inläggen kom från Damian Horner, marknadsstrateg åt olika brittiska förlag, som inledde med en nedslående överblick där han konstaterade att bokhandelns affärsmodeller är överspelade. Fysiska bokhandlar har högre pris, smalare utbud, är mindre tillgängliga och har ofta sämre service än internetbokhandeln. De personer som köper mycket böcker har flyttat över en stor del av sina inköp till internetbokhandel och e-böcker, och kvar för den traditionella bokhandeln finns bara de bokköpare som är mindre frekventa och som i högre grad köper från en topplista och till låga priser. Horners förslag till överlevnad är att inrikta sig mot att sälja upplevelsen av en bokhandel: »You're not selling books, but an experience.«[4] Han menar att många människor har en romantisk bild av en bokhandel och att denna är en outnyttjad tillgång. Förutom att erbjuda en upplevelse tycker han att bokhandeln måste vara en plats för debatt, åsikter och känslor. Skapa en plats där folk vill vara, sade Horner, där man kan lyssna på uppläsningar, gå på skrivarkurser, ha författarmöten och dela läsupplevelser. Bokhandelns främsta styrka, enligt Horner, är inte längre att sälja böcker, utan att vara en upplevelse av viss boklig atmosfär och stämning.[5]

Att Horner talar om en upplevelse snarare än om bokförsäljning är inte att förvånas över eftersom bokhandelns problem hänger samman med att många butiker har blivit alltmer prisorienterade och allt mindre mysiga, välsorterade bokhandlar så som de såg ut förr. Trots alla drömmar om fina bokhandlar är allt fler butiker opersonliga, strömlinjeformade och med ett smalt sortiment. Särskilt i Sverige, där marknaden har farit hårt åt bokhandeln, har utvecklingen ända sedan bokmarknadens avreglering år 1970 inneburit färre och färre boklådor och fler som är kopplade till eller ingår i en kedja. 1960-talets oberoende bokhandel hade visserligen starka band till de stora förlagen, men

var betydligt mer individuell i sin karaktär och utformning. Den svenska bokhandelns likriktning kan visserligen jämföras med utvecklingen i många europeiska länder, men den avreglerade marknaden i Sverige under de senaste 45 åren har präglat utvecklingen på unika sätt. Bokhandeln har här formats av en liten befolkning och stora avstånd, men de ekonomiska villkoren kombinerade med avsaknad av något mer omfattande skydd eller stöd från staten har lett till en annan struktur på bokförsäljningen än andra länder har. Det betyder att vi har få bokhandlar, stark kedjekoncentration, men också hård prispress på böcker och därmed billiga böcker. Kontrasten mellan bokhandelsdrömmarna och verkligheten är stor.

Oberoende bokhandel vs. bokhandelskedjor

I Katarina Bivalds *Läsarna i Broken Wheel rekommenderar* öppnar den svenska Sara en bokhandel i en håla i amerikanska mellanvästern.[6] Det är förvisso inte en vanlig bokhandel, utan den består bara av hennes avlidna väns böcker: »Det var, på många sätt, hennes drömmars bokhandel, inte minst för att alla böcker redan var lästa. Redan lästa böcker var bäst.«[7] När Sara tidigare hade arbetat i en bokhandel i Stockholm hade hon till att börja med drömt om en stor, skinande affär med enorma mängder böcker och ett café. För romanens huvudperson hade bokhandelsimperiet i 1990-talsfilmen *You've got Mail* varit att föredra framför den lilla personliga bokhandeln. Sara, får vi veta, hade givetvis kommit till sans och förstått att bara en välskött personlig bokhandel har de kvaliteter som krävs av en bra affär, av en riktig bokhandel. Och nu skulle hon få de kulturellt fattiga människorna i den lilla staden Broken Wheel att läsa, och därigenom skulle livet bli bättre för alla. Berättelsen, som cirklar runt bokhandeln och vilka böcker som kan passa olika personer, visar visserligen att inte ens läsning kan frälsa alla, men att ha en plats för kultur är viktigt; det ger sammanhållning och hopp för ett litet samhälle.

Referensen i romanen till filmen *You've got Mail* från 1998 är uppenbar eftersom det är en ikonisk, populär film som tematiserar bokhandel, marknad och kulturella förändringar i 1990-talets USA. Det är en klassisk romantisk komedi där den vinstmaximerande chefen för den stora bokhandelskedjan möter ägaren till en fin barnbokhandel och kärlek-med-förhinder uppstår. Den stora kedjan som öppnar i samma kvarter konkurrerar snabbt ut den lilla personliga bokhandeln, och konfrontationen mellan pengar och kultur är ett

genomgående tema i filmen. Som Ted Striphas har konstaterat i sin studie av samtida bokkultur, *The Late Age of Print* (2009), är filmens budskap att riktiga bokhandlar använder ekonomi som ett medel för att överleva, så att de kan fortsätta sprida bra böcker till engagerade personer. De stora kedjorna däremot ser pengar som ett mål i sig: »Fast, cheap, and en masse are their guiding principles«.[8]

För Striphas tematiserar filmen en genomgripande förändring på den amerikanska bokmarknaden under 1990-talet, då några bokhandelskedjor tog över stora delar av marknaden och förändrade strukturen på handeln. Men Striphas menar att det inte finns något klarlagt och tydligt samband mellan etableringen av kedjebokhandlar som Barnes & Noble och Borders och nedläggningen av en del fristående bokhandlar. För att förstå bokhandelns strukturella förändringar krävs en betydligt mer nyanserad analys av politiska och ekonomiska faktorer i kombination med undersökningar av lokala villkor.[9] De rapporter som finns i amerikansk dagspress om den hotade oberoende bokhandeln framstår som anekdotiska, anser Striphas. Det kan mycket väl vara att situationen är bättre, eller betydligt sämre, men tillgänglig statistik är svår att genomskåda.[10]

Man kan liksom Striphas konstatera att en ofta förekommande oro för utvecklingen på bokmarknaden i stort fokuseras på bokhandeln specifikt. Sannolikt för att det är den del av bokmarknaden där utveckling och förändringar blir synliga för journalister och allmänhet. Denna oro består av motsägelsefulla och spretiga uppfattningar om vad bokhandeln är och kan vara. Striphas menar också att det inte är en fråga om högt och lågt eller kultur och ekonomi som motsatta poler – utan verksamheter som hela tiden förhåller sig till båda. Genom att följa bokhandelns utveckling blir det tydligt att det är en plats starkt förknippad med sociala, kulturella och ekonomiska förändringar.[11] Det kan handla om spänningar mellan stora kedjor och oberoende fristående bokhandlar, som i exemplet *You've got Mail*, men det kan också vara en fråga om en generell oro för vad som beskrivs som en kommersialisering av bokhandeln. Begreppet kommersialisering spänner över kritik mot att bokhandlar vill tjäna mer pengar än vad som är tillbörligt till att man inte tar sitt kulturella ansvar; från kritik mot att man bara vill sälja bästsäljare till att bokhandlare bara lagerför ett smalt sortiment. Att bokhandeln, om den inte undantagsvis drivs som en ideell förening, är en kommersiell verksamhet som behöver betala löner och räkningar, och alltid har varit det, brukar inte tas med i resonemangen.[12]

Motsägelsefulla uppfattningar om vad bokhandeln är och bör vara präglar litteraturpolitik och dagspressartiklar, men även uppfattningar inom branschen. Hur detta har sett ut har Laura Miller illustrerat i sin studie av den amerikanska bokhandeln, *Reluctant Capitalists* (2006). Boken inleds med ett citat från 1960-talet som uttrycker en stark oro för bokhandelns utveckling mot en allt större kommersialisering. Miller konstaterar att citatet är typiskt i att det uttrycker en beundran för butikernas betydelse och samtidigt att dessa kvaliteter är hotade. Denna typ av uppfattning finner Miller upprepad långt tidigare och fram till i dag.[13] Det är i denna position mellan pengar och kultur som bokhandeln befinner sig. Här spelas kontraster ut mellan den stora kedjan och den lilla bokhandeln, mellan det personliga och det strömlinjeformade, mellan kvalitet och massa. Ett litet, personligt urval med en engagerad bokhandlare definieras som bättre än en stor butik med centralbeställningssystem. Både i denna jämförelse och när man diskuterar internetbokhandelns miljontals titlar framställs ett brett utbud inte som något positivt, eftersom risken är att bredden blir osynlig. Att synas bland för många titlar är svårt och en del av bokhandelns problem i dag ligger i att den både ska konkurrera med bredd och samtidigt ha ett väl utvalt sortiment.

Den svenska bokhandeln i dag

Den svenska bokhandelns villkor och situation skiljer sig i mångt och mycket från andra länders. Bokmarknader är nationellt specifika och präglade av kulturpolitik, regler, historik, geografi, ekonomi och samhällsutveckling, vilket gör det svårt att jämföra olika länders förhållanden. Avregleringen i Sverige år 1970 har skapat en marknad där den fysiska bokhandeln har omkring en tredjedel av allmänförsäljningen, och under senare år har pressen från internethandeln och från konsumtion av annan kultur varit hård.

Man kan också konstatera att den svenska bokhandeln påverkas av en allmän förändring av detaljhandeln där denna alltmer flyttat från stadskärnan ut till köpcentra och där det ofta är samma kedjor som är representerade oavsett om det är kläder eller sportartiklar som säljs. Upplevelsen av att gå in i en bokhandel i ett köpcentrum har knappast det romantiska skimmer som beskrivs i *Drömbokhandeln* eller *Den lilla bokhandeln i Paris*, utan liknar snarare vilken annan köpupplevelse och konsumtion som helst.

Att bokhandeln har gått från ägare med stort kulturellt kapital till en mer

affärsorienterad verksamhet blev särskilt tydligt under sommaren 2015, då Accent Equity köpte Akademibokhandeln. Accent Equity är ett investment- och riskkapitalbolag med ett brett ägande i allt från hotellverksamhet till en godisaffärskedja – ett företag med sitt säte på Jersey som enbart betraktar företag utifrån ekonomi och siffror. När uppköpet blev offentligt gjordes inga uttalanden från de nya ägarna om hur man tänker sig kedjans fortsatta utveckling. Det väckte heller inte några större reaktioner i offentligheten, utan rapporterades bara kortfattat på olika näringslivssidor. Men ur ett kulturellt perspektiv är det en stor förändring. Riskkapitalbolag är inte långsiktiga ägare: fondens pengar tar slut år 2022, säger ägarna, och deras perspektiv är att behålla företaget i fem, sex år.[14] Men en bokhandelskedja av denna dimension är inte lätt att avyttra och vad som kommer att hända med företaget och den svenska bokhandelns dominerande jätte är oklart. Den nya ägaren och vd Maria Hamrefors betonar att man inte kommer göra några ändringar i affärsplanerna samtidigt som man ser förutsättningar att öka lönsamheten.

Köpet fick desto mer uppmärksamhet inom branschen och i branschtidningen *Svensk Bokhandel* publicerades flera artiklar med olika synpunkter och perspektiv. Andra delägare i Akademibokhandeln, anställda och andra inom branschen intervjuas och är till största del positiva.[15] Dag Klackenberg, dåvarande vd för Svenska Bokhandlareföreningen, tycker exempelvis att det är hoppfullt att ett riskkapitalbolag anser sig kunna tjäna pengar på bokhandel. Det ger hopp för branschen i stort, säger han.[16] Det är svårt att bedöma hur den nya ägaren kommer att påverka bokhandelns utveckling – det kan bli både på gott och ont. Icke desto mindre är uppköpet en del av en generell utveckling av bokmarknaden till att bli mer integrerad med mediemarknaden i stort.

Uppköpet är bara ett led i en process som började med samgåendet mellan Akademibokhandeln och Bokia vid årsskiftet 2012/2013. Då skapades en storkedja i Sverige som dominerar marknaden genom att äga drygt en tredjedel av de svenska bokhandelsbutikerna. Sammanslagningen innebar en ägarkoncentration av butiker i Sverige och att en aktör fick mycket stort inflytande, men ställde också krav på effektivisering och därmed färre butiker.[17] Det andra steget var Akademibokhandelns köp av internetbokhandeln Bokus. Förvisso låg företaget redan under samma ägare, KF Media, men genom sammanslagningen skapades en koncentrerad koncern för handel med böcker där samordning och effektivisering kunde ske.[18] På så vis är ägarskiftet som följde några år senare en logisk följd av en mer ekonomistyrd verksamhet.

Alltsedan samgåendet mellan Akademibokhandeln och Bokia har antalet butiker inom kedjan minskat: i början av 2016 redovisas 115 butiker, mot 135 i början av 2013.[19] Antalet verksamma bokhandelsbutiker i Sverige var år 2015 sammantaget 298, men bara 58 av dessa (19 procent) var obundna. En undersökning av bokhandeln 2015 utförd av Leif Olsson, som flera gånger gjort liknande studier, visar att det har skett en koncentration av marknaden. Akademibokhandelns butiker utgör 41 procent av det totala antalet, men deras marknadsandel uppgår till 65 procent. De obundna har generellt lägre omsättning och trots att var femte bokhandel är fristående har de en marknadsandel på under 10 procent.[20] Utvecklingen har lett till färre bokhandlar, att mer än en tredjedel av Sveriges kommuner saknar bokhandel och att det i ytterligare en dryg tredjedel bara finns en butik. Endast 41 av landets 290 kommuner, det vill säga 14 procent, har fler än en bokhandel och därmed en god bokförsörjning. Det är främst kommuner med en större folkmängd som har fler än en bokhandel, vilket gör siffrorna avsevärt bättre utslaget på antalet invånare: de som lever i en kommun med god bokhandelstillgång utgör ungefär halva befolkningen. Å andra sidan kan man också hävda att halva befolkningen saknar en bokhandel eller ligger i riskzonen för att inte ha en bokhandel i sin hemstad inom en snar framtid. Ekonomin i många mindre, privata boklådor är svag; risken är stor att dessa slås ut och att vi därmed får ytterligare koncentration till kedjorna och till större städer.[21]

I Litteraturutredningen från 2012 konstateras att en tydlig tendens på marknaden är att det sker omfattande omstruktureringar i återförsäljarledet och att den fysiska bokhandeln lider av hård priskonkurrens på böcker. Man förutspår att antalet butiker i landet kan förväntas minska och att många fler kommuner kommer att vara utan bokhandel. Det kommer också att få konsekvenser eftersom böckers synlighet i det offentliga rummet leder till att fler böcker köps:

> Bokhandelns styrka är att exponera böcker men det är också att stå för ett urval som kan inspirera till vidare läsning och bokköp. Bokhandeln har också en, i vissa fall underutnyttjad, potential som mötesplats kring litteratur i olika former och för läsfrämjande aktiviteter.[22]

Det finns en dokumenterad koppling mellan bokköp och bokhandel i kommunen, vilket gör det centralt att ha fysiska affärer kvar då man kan konstatera att bokhandeln fyller en viktig kulturpolitisk funktion.[23] Trots dessa slutsatser, och att man pekar på bokhandelns kulturella betydelse, kommer

utredningen inte med något förslag om hur man kan eller bör stödja bokhandeln, bortsett från ett mindre och relativt sett obetydligt evenemangsstöd.

Det finns dock ljusglimtar för den svenska bokhandeln. Maria Hamrefors, vd för Akademibokhandeln, menar att bokhandlarnas värsta kris är över och att det nu finns en balans mellan näthandel och fysisk bokhandel.[24] Det ser i alla fall ut att vara fallet när det gäller Akademibokhandeln, men när det gäller oberoende bokhandlar på mindre orter är den positiva utvecklingen inte lika tydlig. Det är omöjligt att sia om framtiden, men den svenska bokhandelns utveckling har litet med drömmarna om en underbar bokhandel att göra. Det bidrar kanske å andra sidan till de många nostalgiska berättelserna om bokhandeln. Ju större hotet mot bokhandeln är, desto tydligare har den i litteraturen och populärkulturen i stort kommit att representera kultur, litteratur och existentiellt värde. I en recension av Laurence Cossés *Drömbokhandeln* skriver Johan Svedjedal om motsättningen mellan den fristående kvalitetsbokhandeln och ett kommersiellt inriktat litterärt system där pengar och vinst går före litteratur och böcker. Som »en litterär dagdröm« konstaterar Svedjedal att romanen fungerar väl, men inte som en affärsmässig lösning på dilemmat mellan att låta ekonomi eller kultur styra.[25] När bokhandeln inte längre finns omkring oss får vi istället drömma om den.

Bokhandelns plats på marknaden

I sin historik över svensk bokhandel skrev Åke Rasmusson, som var ordförande för Svenska Bokhandlareföreningen 1969–1976, om utvecklingen efter avregleringen 1970:

> Summerar man bokhandlarnas första decennium som handlare med fri prissättning, förfaller man lätt till en smula melankoli. Bokhandlarna har förlorat en väsentlig del av sin marknad till aggressiva nykomlingar. Själva har de, med ett och annat undantag, saknat kunskap om den aggressiva konkurrensfilosofi som är av nöden i vårt kommersialiserade samhälle.[26]

Rasmussons ord, från tidigt 1980-tal, handlar om hur bokhandeln drevs mot en ny roll på marknaden där den blev mer säljinriktad och där bokmarknadens villkor och regler förändrades snabbt. Bokhandeln förlorade marknadsandelar och många menade att det var bokklubbarnas fel. I realiteten var det i lika hög grad en fråga om förlorad biblioteksförsäljning till Bibliotekstjänst

och minskad läromedelsförsäljning, då kommunerna köpte direkt från förlagen. Indirekt var det kommun och stat som flyttade sina inköp och som skapade betydligt svårare ekonomiska villkor för bokhandeln.[27] Under 1970-talet lanserades den nya litteraturpolitiken som innebar ett stöd till förlagen, men stödet till bokhandeln har varit närmast obefintligt.[28] I ett betänkande från 1980 konstateras visserligen att kommunerna har ett stort ansvar för en god bokförsörjning, som inte bara handlar om lån utan även om köp. Enligt betänkandet måste kommunerna ta detta i beaktande när de handlar upp exempelvis skolböcker.[29] Sannolikt var detta betänkande inget som påverkade Sveriges kommuner. Få kommuner har sett sig skyldiga att ansvara för bokförsörjning annat än genom ett bibliotek, och med dagens upphandlingsregler skulle det vara svårt att gynna en lokal bokhandel. Utvecklingen har under 2000-talet förstärkts av att många bibliotek minskar antalet böcker, vilket betyder att det blir allt färre böcker i det offentliga rummet.

Före 1970 fanns det så kallad fullsortimentsbokhandel, det vill säga av Svenska Bokförläggareföreningen utvalda kommissionärer som tog emot medlemsförlagens fullständiga utgivning.[30] Efter avregleringen 1970, olika slags försök till avtal mellan parterna under 1980- och 1990-talen och en kraftigt ökande utgivning, kan ingen bokhandel erbjuda mer än en bråkdel av de på marknaden tillgängliga titlarna. Debatten alltsedan 1970 har främst handlat om sortimentsbredd, och när fullsortimentsbokhandeln försvann har man haft olika former av sortiments- och katalogstöd för att försäkra sig om en välsorterad bokhandel.[31] Senast i utredningen *Boken i Tiden* (1997) kan man läsa att det är viktigt att stötta bokhandeln för att denna ska kunna överleva.[32] Därefter har det skett en svängning som främst beror på internetbokhandelns möjligheter att tillhandahålla miljontals titlar, men kanske också en förändrad syn på handeln med böcker – och det finns inte längre något statligt stöd till bokhandeln.

Det finns flera tecken på hur bokhandelns karaktär och verksamhet har förändrats. Laura Miller visar i sin studie av amerikansk bokhandel hur grundläggande kommersiella principer styr bokhandeln, såsom lönsamhet, konkurrens, tillväxt och effektivitet.[33] För att driva en modern bokhandel krävs ett datorsystem kopplat till distributörer, standardisering genom EAN-koder, centraliserade inköp och effektivisering av ytan genom att bara ha de titlar inne som kunderna efterfrågar. Samtidigt ska det kombineras med det som Damien Horner efterlyste, nämligen underhållning och atmosfär för

den kräsne kunden och personliga rekommendationer som är en unik tjänst. Även en enkel undersökning av den svenska bokhandelns utveckling visar att man i allt högre utsträckning varit tvungen att ta hänsyn till dessa och andra sammanhängande aspekter av att driva en bokhandel. Ju svårare det har blivit att överleva ekonomiskt, desto viktigare har det blivit att ha koll på sina siffror, att driva en effektiv och ofta standardiserad bokhandel samtidigt som den ska vara personlig, fylld av atmosfär och serviceinriktad. Om bokhandlarna tidigare hade något av en pedagogisk funktion, att sprida bra böcker, så har de snarare omvandlats till att vara service. God service likställs med att ha rätt böcker i lager och att alltid kunna rekommendera något lämpligt och helst unikt för varje kund som frågar.

Medan bokhandeln blir en effektiv handelsplats fylls litteraturen av bilder av en helt annan sorts bokhandel. I Bivalds roman är bokhandeln en existentiell plats för läsning och läslust, och litteraturen har en självklar och central plats i samhället. Nina George beskriver i sin roman en pråmbokhandel där innehavaren kan genomskåda de existentiella behoven hos varje kund och erbjuda litteratur som medicin. I Cossés *Drömbokhandeln* finns det bara bra romaner som den excentriske Van har valt ut, »[e]n idealbokhandel där det enbart säljs goda romaner«.[34] Inget skräp, inget som säljer i många exemplar, nästan inget nytt och inget som finns i den stora bokhandeln. Berättelsens bokhandel har ett utbud som byggs upp utifrån en lista över de bästa romanerna och får namnet Au bon roman, till en god roman. Det råder ingen tvekan om att det är en särskild sorts bokhandel som skildras i litteraturen. De stora bokhandlarna i USA, menar Jim Collins, har blivit en skådeplats för det han identifierar som »popular literary culture«, en traditionellt litterär kultur som har populariserats. Bokens och läsningens infrastrukturella förändringar härleder han till allmänna kulturella förskjutningar där den traditionellt högborgerliga kvalitetslitteraturen har populariserats.[35]

När jag i september 2015 skriver denna artikel läser jag romaner om fina bokhandlar och funderar på bokhandeln som en central plats för kultur och mänsklig existens. På Bok & Bibliotek i Göteborg talar jag informellt med Maria Hamrefors, vd på Akademibokhandeln, om kedjans situation. Hon gläder sig åt att de har fått en ny, engagerad ägare som kan detaljhandel och som är inriktad på utveckling. Vi står och ser ner på mässgolvet med dess signeringsköer, författarsamtal och bokköp. Det är en koncentrerad bild av bokmarknaden, i skarp kontrast till romanernas små personliga bokhandlar.

Kontrasten gör sig också påmind då jag veckan efter på en konferens i Paris bor bredvid Place de la Sorbonne, som rimligen är världens mest bokhandelstäta kvarter. Här finns närmast en bokhandel för varje inriktning eller behov, vilket kan få en bokmänniska att avundas. I Frankrike är bokhandeln skyddad sedan 1981 av loi Lang, med fasta bokpriser och starka system för att upprätthålla kontroll över bokmarknaden, vilket har gjort en liten eller specialinriktad bokhandel ekonomiskt bärkraftig.[36]

Det vore naivt att tro att mindre städer i Sverige någonsin skulle kunna ha något liknande. Faktum är att den svenska bokhandeln i internationella sammanhang är ett exempel på hur man inte vill att det ska bli. På en konferens i Oslo i mars 2015 om fasta bokpriser, med en blandning av forskare och kulturpolitiska företrädare, framhöll land efter land hur man arbetade för att skydda handeln med böcker. En norsk rapport, som till seminariet översatts till engelska och uppdaterats, kommer fram till slutsatsen att utvecklingen i länder med fria priser, som Sverige och Storbritannien, har varit negativ för bokbranschen i stort.[37] Man kan ha invändningar mot en del av dess slutsatser – särskilt när det gäller prisutvecklingen, där underlaget är osäkert och mer teoretiskt än baserat på verkliga siffror – men det är intressant hur den svenska bokhandeln beskrivs som ett skräckexempel.

En tysk forskare, Stephanie Kurschus, har i en jämförelse mellan bokkultur och litteraturpolitik i flera europeiska länder, *European Book Cultures* (2015), fått fram en mer nyanserad bild, då hennes studie tar hänsyn till fler parametrar än den norska undersökningen. Kurschus kommer bland annat fram till att de flesta länder stöttar författare, bokutgivning och litteratur på olika sätt och att det är kombinationen av stöd som är det intressanta, inte den specifika formen. I granskningen av antalet bokhandlar i olika länder visar hon att det inte finns något samband mellan fasta priser och antal bokhandlar, utan att bokhandelstätheten i ett land beror på långt fler faktorer.[38] Men med tanke på att Sverige har höga siffror när det gäller andra parametrar, som läsning, bibliotek och utbildning, kan man konstatera att antalet bokhandlar är lågt i en jämförelse. En genomsnittlig siffra över antal bokhandlar i Europa är 0,11 per tusen invånare.[39] I Sverige år 2015 fanns det 0,03 bokhandlare per tusen invånare, vilket är långt under snittet.

I en artikel om samtida amerikansk bokhandel menar Laura Miller att man kanske inte längre kan tala om bokmarknaden som att den genomgår en svår fas av stora förändringar, utan att det är mer rimligt att beskriva det som

»perpetual turmoil«, ständig oro och oordning.[40] De mönster som framträder kan vara övergående och uppgifter om dålig ekonomi eller bättre lönsamhet kan visa sig vara överdrivna. Kontrasterna mellan romanernas drömbokhandlar och det jag ser i köpcentra runt omkring är stor. Krockarna mellan drömmar och ideal är tydliga, men samtidigt är få av oss beredda att lägga våra egna pengar på att rädda den svenska bokhandeln. Och hotet mot bokhandeln är betydande. När jag tänker på bokhandelsdrömmarna och den verklighet som dagens bokhandel står inför kan jag inte låta bli att undra om inte det är en dröm om något vi helt håller på att förlora.

NOTER

1 Bausells 2015.
2 Falkehed 2015.
3 Rosen 2015.
4 Horner 2011.
5 Andersson 2011.
6 Romanen har sålt 50 000 exemplar i Sverige, lika många i Frankrike, och översättningsrättigheterna har sålts till 24 länder (Forslid et al 2015, s. 111).
7 Bivald 2013, s. 124.
8 Striphas 2009, s. 51.
9 Ibid., s. 54 f.
10 Ibid., s. 56.
11 Ibid., s. 56 ff.
12 Det finns exempel på föreningsdrivna mindre boklådor, som det legendariska Bokcafét i Lund, 1970–1981 (Olofsson 1990; Svensson 2015/2016).
13 Miller 2006, s. 1 f.
14 Neurath 2015.
15 Laxgård 2015; Assarsson 2015.
16 Eriksson 2015.
17 Winkler 2012.
18 Rothstein Sylvesten 2014.
19 Akademibokhandeln 2016; Schmidt 2013.
20 Olsson 2015, s. 6.
21 Ibid., s. 12.
22 *Läsandets kultur* 2012, s. 389.
23 Olsson 2015, s. 8 f.
24 Eriksson 2015.

[25] Svedjedal 2012.
[26] Rasmusson 1983, s. 157.
[27] Steiner 2006, s. 66 ff.
[28] Periodvis har det funnits mindre kredit-, sortiments- och evenemangsstöd.
[29] 1980 års bokbranschutredning, s. 70 f.
[30] Svedjedal 2003.
[31] Rönström 2003.
[32] *Boken i Tiden* 1997, s. 288 ff.
[33] Miller 2006, s. 11.
[34] Cossé 2012, s. 84.
[35] Collins 2010, s. 39 ff. och 63.
[36] Lagen, som även har ett formellt nummer, har fått namn efter den dåvarande kulturministern i Frankrike Jack Lang.
[37] Rønning et al 2015.
[38] Kurschus 2015, s. 199.
[39] Ibid., s. 198. Siffran avser 2007.
[40] Miller 2011.

LITTERATURFÖRTECKNING

1980 års bokbranschutredning, *Samverkan i bokbranschen. Betänkande* (Stockholm: Liber Förlag, 1980)

Akademibokhandeln, »Om oss«, http://akademibokhandeln.se/om-akademibokhandeln/, hämtad 4 februari 2016

Andersson, Viktor, »Mer än bara en bokhandel«, *Svensk Bokhandel*, 2011:16

Assarsson, Anton, »Branschen välkomnar affären«, *Svensk Bokhandel*, 8 juni 2015, http://www.svb.se/nyheter/branschen-valkomnar-affaren, hämtad 3 februari 2016

Bausells, Marta, »The 10 best independent bookshops in the world – readers recommend«, *The Guardian*, 19 juni 2015, http://www.theguardian.com/books/booksblog/2015/jun/19/the-10-best-independent-bookshops-in-the-world-readers-recommend, hämtad 15 september 2015

Bivald, Katarina, *Läsarna i Broken Wheel rekommenderar* (Stockholm: Forum, 2013)

Boken i Tiden, SOU 1997:141

Collins, Jim, *Bring on the Books for Everybody. How Literary Culture Become Popular Culture* (Durham & London: Duke University Press, 2010)

Cossé, Laurence, *Drömbokhandeln*, orig. 2009, sv. övers. Marianne Öjerskog (Stockholm: Sekwa, 2012)

Eriksson, Hasse, »Riskkapital ger hopp om ljusare tider för bokbranschen«, *Dagens Nyheter*, 26 september 2015

Falkehed, Magnus, »Boktempel där medeltid möter framtid«, *Dagens Nyheter*, 26 september 2015

Fitzgerald, Penelope, *The Bookshop* (London: Duckworth, 1978)
Forslid, Torbjörn, Jon Helgason, Lisbeth Larsson, Christian Lenemark, Anders Ohlsson och Ann Steiner, *Höstens böcker. Litterära värdeförhandlingar 2013* (Stockholm & Göteborg: Makadam, 2015)
George, Nina, *Den lilla bokhandeln i Paris*, orig. 2013, sv. övers. Ulrika Junker Miranda (Stockholm: Bazaar, 2016)
Horner, Damien, »Bokhandlare – litteraturälskare utan koll på omvärlden?«, Framtidens bokhandel, 21 september 2011, anteckningar
Kurschus, Stephanie, *European Book Cultures. Diversity as a Challenge* (Wiesbaden: Springer, 2015)
Laxgård, Kalle, »KF säljer Akademibokhandeln«, *Svensk Bokhandel*, 8 juni 2015, http://www.svb.se/nyheter/kf-saljer-akademibokhandeln, hämtad 23 september 2015
Läsandets kultur. Slutbetänkande av Litteraturutredningen, SOU 2012:65
Meyler, Deborah, *The Bookstore* (New York et al: Gallery Books, 2013)
Miller, Laura J., *Reluctant Capitalists. Bookselling av the Culture of Consumption* (Chicago & London: The University of Chicago Press, 2006)
Miller, Laura J., »Perpetual Turmoil: Book Retailing in the Twenty-First Century United States«, *Logos* 3, vol. 22, 2011
Neurath, Caroline, »Akademibokhandeln blir riskkapitalägt«, *Svenska Dagbladet*, 8 juni 2015
Olofsson, Gunnar, »Apropå Lunds Bok och Tidskrifts AB ›BokCaféet‹. Från entusiasm till konkurs«, *Vid pass 8000 rutor. En festskrift till Gunnar Sandin* (Lund 1990)
Olsson, Leif, »En studie av allmänbokhandeln i Sverige våren 2015«, Svenska Bokhandlareföreningen, http://svenskabokhandlareforeningen.se/wp-content/uploads/2015/05/0.pdf, hämtad 11 september 2015
Rasmusson, Åke, »Bokhandlarna«, *Den svenska boken 500 år*, red. Harry Järv (Stockholm: Liber, 1983)
Rosen, Judith, »Books & Books Named PW Bookstore of the Year«, *Publishers Weekly*, 30 mars 2015, http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/bookselling/article/66054-books-books-named-pw-bookstore-of-the-year-sheridan-rep.html, hämtad 15 september 2015
Rothstein Sylvesten, Helene, »Akademibokhandeln köper Bokus«, *Svensk Bokhandel,* 9 januari 2014, http://www.svb.se/nyheter/akademibokhandeln-koper-bokus, hämtad 23 september 2015
Ruiz Zafón, Carlos, *Vindens skugga*, orig. 2001, sv. övers. Yvonne Blank (Stockholm: Norstedts, 2005)
Rønning, Helge, Tore Slaatta, Olav Torvund, Håkon Larsen och Terje Colbjørnsen, »Books – At what price? Report on policy instruments in the publishing industry in Europe« (Oslo 2015)
Rönström, Thomas, »Branschstöd med kulturpolitiska förtecken«, *Bokbranschen i Sverige. Utvecklingen mellan 1973 och 2003* (Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggareföreningen, 2003)
Schmidt, Lars, »Vinna eller försvinna«, *Svensk Bokhandel*, 2013:5
Steiner, Ann, *I litteraturens mittfåra. Månadens bok och svensk bokmarknaden under 1970-talet* (Göteborg & Stockholm: Makadam, 2006)

Striphas, Ted, *The Late Age of Print. Everyday Book Culture from Consumerism to Control* (New York: Columbia University Press, 2009)
Svedjedal, Johan, »Kommissionssystemets epok – svensk bokbransch 1843–1970«, *Bokbranschen i Sverige. Utvecklingen mellan 1973 och 2003* (Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggareföreningen, 2003)
Svedjedal, Johan, »Boken som besjälad artefakt«, *Dagens Nyheter* 30 juni 2012
Svensson, Ragni, »Bokcafét. Politisk och social mötesplats i 1970-talets röda Lund«, *Biblis*, 72, vintern 2015/2016
Winkler, Lasse, »Ackis + Bokia = sant«, *Svensk Bokhandel,* 9 maj 2012, http://www.svb.se/ackis-bokia-sant, hämtad 23 september 2015